

концепція. Завдяки метафорі політичний текст стає виразнішим, з'являються нові висловлювання, нові прийоми та читач отримує чітку картину світу. Метафора є одним з основних риторичних засобів створення образності та емоційного забарвлення в мовленні політиків.

Література

1. Бутова І. С. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С. 232 – 238.

2. Гаврилюк А. П. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія: Філологія. Зб. наук. праць. Київ. 2013. С. 29 – 33.

3. Горіна О. В. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2008. 23 с.

Колісніченко О. І.,

здобувачка,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філ. наук, доцент **Н. В. Павлик**

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЕПІСТОЛЯРІ

Дослідження змісту мовної одиниці як складової тексту є одним із актуальних завдань сучасної лінгвостилістики. Наразі спостерігається посилена увагу науковців до питання стилістичного функціонування різних компонентів тексту, одиниць, пов'язаних з проявом додаткового (конотативного) характеру їхніх стильових властивостей. Вивчення конотативного аспекту семантичної структури лексеми є важливим для мовностилістичних досліджень у зв'язку з тим, що в процесі актуалізації в тексті лексичні одиниці стають носіями стилістичної функції, естетичної (художньої), включно з експресивною. Варто підкреслити, що конотації, які нашаровуються на актуалізовану мовну одиницю, розширюють, підкреслюють її експресивну значущість.

Вивчення тексту відбувається в трьох аспектах: структурному, семантичному та функційному, або комунікативному. Мовленнєвий намір мовця, спрямований на співрозмовника і вербально оформлений у висловленні, характеризується предметно-смісловим змістом та експресивно-оцінним забарвленням, хоча в різних формах мовленнєвого спілкування воно має

неоднакове значення і силу. Вживаючи емоційно-експресивну лексику, мовець виявляє власне ставлення до висловленої інформації, а також до предмета свого мовлення в плані адекватного сприйняття ним його комунікативних намірів.

У науковій роботі розглянемо використання експресивних засобів на прикладі епістолярних текстів, оскільки епістолярна спадщина українських письменників, на наш погляд, є одним з найбільш цікавих предметів дослідження в сучасній лінгвістиці. Листуванню властива орієнтованість на одержувача, при цьому для впливу на нього, безумовно, суттєвою стає експресивність висловлювання. Як відомо, експресія формується в процесі породження тексту. Для передавання свого задуму автор з-поміж різноманітних мовних форм і прийомів використовує стилістично марковані і стилістично немарковані засоби, які відіграють важливу роль у створенні експресивності мовлення.

Актуальність пропонованої роботи зумовлена потребою дослідити стилістичну роль емоційно забарвлених мовних одиниць в епістолярній спадщині Остапа Вишні, описати загальний процес формування експресивності висловлення. Об'єктом аналізу є емоційно-експресивна лексика, виявлена в листах Остапа Вишні, які охоплюють період 1935–1938, 1943 рр. (уперше вони опубліковані у 1989 році за родинним архівом). *Мета* наукової роботи – визначити роль стилістично маркованої лексики у процесі породження епістолярного тексту. Дослідження емоційно забарвленої та оцінної лексики пов'язується з працями І. Арнольд, В. Телії, О. Галкіної-Федорук, В. Чабаненка, В. Шаховського, Л. Мацько, Н. Бойко, Л. Шутак та ін. *Методи* дослідження: 1) аналіз та узагальнення наукової літератури з проблем лексикології та лінгвостилістики; 2) метод лінгвістичного опису мовних фактів; 3) метод структурно-семантичного аналізу.

У сучасній лінгвістиці окреслився диференційований підхід до вивчення тексту. Дослідники виділяють такі його плани: оцінний, метафоричний, символічний, плани події, підтексту, затексту, прагматичний, емотивний, експресивний тощо. Аналіз мовознавчої літератури доводить, що багато з цих планів вивчені недостатньо, зокрема й *експресивний* план, незважаючи на те, що він є одним із найважливіших складових тексту, похідним його комунікативної природи, необхідним для реалізації прагматичних завдань.

Експресія – це прояв почуттів, настрою; виразність. В. Телія розглядає *експресивність* як семантичну категорію, що надає мові виразності за рахунок взаємодії в змістовій компоненті мовної одиниці, висловлювання чи тексту, оцінного та емоційного ставлення суб'єкта мовлення до того, що відбувається в зовнішньому або внутрішньому для нього світі [3, с. 637-638]. В. Маслова

підкреслює, що «експресивність уявляється як інтегрований результат реалізації таких його властивостей, як емотивність, оцінність, образність, інтенсивність, стилістична маркованість, структурно-композиційні особливості тексту» [4, с. 183]. Отже, експресивність – це властивість тексту, «яка передає зміст зі збільшеною інтенсивністю і має своїм результатом емоційне або логічне посилення, яке може бути чи не бути образним» [1, с. 100]. Під експресивністю лексичної одиниці дослідники розуміють один з чотирьох компонентів конотації, зокрема це *емоційний, оцінний, експресивний і стилістичний*, до того ж усі чотири компоненти можуть виступати разом або в різних комбінаціях. Для створення експресивності тексту автором обираються емотивні, оцінні, образні, стилістично марковані, композиційно-структурні мовні засоби.

Експресія є одними з найважливіших складових тексту, якщо його мета – це експлікувати авторський задум, відтворити атмосферу подій, змусити реципієнта сприйняти ідею, співпереживати тощо. Крім того, експресія здатна емоційно забарвити нейтральне значення слова, надати йому певного колориту. У процесі комунікації, відповідно до умов спілкування, мовець прагне впливати на співрозмовника, обираючи при цьому лексику з конотативним значенням і створюючи певний емоційний образ. У цьому випадку слова виконують виражально-образну функцію: мовлення стає більш виразним та емоційним лише за умови вживання емоційно-експресивних засобів.

У проаналізованих листах Остапа Вишні нами виділено такі експресивні лексичні засоби: емоційно забарвлена лексика, стилістичні синоніми та антоніми, просторічні одиниці тощо.

Використання експресивів дає авторові змогу викликати у реципієнта відповідну емоційну реакцію, спричинити емоційний ефект, переживання, що відповідають його намірам і змушують вдаватися до вибору тих чи тих мовних засобів. До експресивів належать слова, які вже у своєму значенні містять позитивну чи негативну оцінність і називають відчуття, настрої, процеси, наприклад:

– шанобливе, поважне (поважливе) значення:

«*Посилаю тобі мою любов – і любов, і радість, і повагу, і пошану, і все, що є кращого в мене*» [2, с. 393];

– ласкаве (пестливе) значення, значення любові:

«*Любові краще за все... до мене. А щоб тебе усі любили! Тільки щоб моя любов була дужча за всіх, щоб гріла вона тебе так, як я хочу тебе теплити, обгортати та ласкавити, дорога ти моя і дружино, і матір, і друг, і оборонець найдорожчий мій!*» [2, с. 410];

– зневажливе, презирливо-насмішкувате значення:

«Противно до тошноти, бо ніколи в житті і не любив, і не визнавав отой «економічно-планової мури» – і ось на обі – на 47 весні самостійний «економіст - плановик». І чудно і дико, і дивно, і противно!» [2, с. 410];

– осуд, роздратування:

«Обидно і гірко. Взагалі, посилки дуже часто грабують у дорозі тут. ...Мені так боляче, що останні твої копійки й муки, труди й любов до мене розграбовують по дорозі» [2, с. 408]; «Дуже вона для мене вистраждана, література моя. І тепер мені, оддалік дивлячись, страшно. І тепер, коли мене просять щось написати тут для «местной прессы», – я з таким страдом за це берусь, що уявити собі не можеш. Мені тяжче, ніж я возив би вугілля чи пиляв дрова» [2, с. 407].

Виразниками позитивної суб'єктивної оцінки виступають також суфікси об'єктивної зменшеності, зменшеності-емоційності, зменшеності-пестливості та пестливості («Вячулька», «Варюшко», «зайчиха-побігайчиха», «добрячі», «маленька Мурочко», «Варюшенько», «розумненька», «житуха неважнецька», «голубочко», «отакусінькі-то ділишечки», «чорнющої ночі» тощо).

Добір синонімів зумовлений прагненням письменника до максимальної змістової точності, простоти і яскравості, до того, щоб змалювати детальну, виразну картину перед очима адресата, наприклад: «Здавалося б, що коли сидить людина в безодні, в багні, в слизу, в задусі..., що людина та побачити може» [2, с. 407].

У досліджуваному епістолярії актуалізуються синоніми, які експлікують явища внутрішнього світу людини: почуття, настрої, переживання: «А я все старію, старію – точить мене цей гробак самотності, болю, образи й зневіри» [2, с. 394]. Для створення експресії в епістолярних текстах служать ампліфікаційні ряди, в яких кожна одиниця ряду має самостійне значення, а всі разом вони функціують у взаємодії, емоційно посилюючи висловлену думку: «І чи вдасться їй цього літа припливти далекою, тяжкою, горьованою путтю до мене, бідолашного?» [2, с. 416].

Антоніми служать для протиставлення, розмежування понять, емоційного контрасту, наприклад: «Так багато хотілося тобі, Варю моя, на прощання сказати – і подяки слів гарячої за те, що приїхала втішити мене, загнаного, і любові, і пошани, і надії, та кам'ями всі слова в горлі стали од горя і туги, що розлучають нас» [2, с. 389]. Антоніми сприяють підсиленню, увиразненню певного предмета, явища, несуть у собі переконувальну функцію: «І щоб прийшла ти й покрила голову – ой, хоть би навіть і не червоною китайкою, а носовою хусткою, аби це була ти» [2, с. 424]; «Серед темної ночі життя мого арештантського єдині світлі цяточки – це твої листи» [2, с. 426].

Просторічні форми функціонують як набір граматичних, семантичних та інших відхилень від норм літературної мови, навмисно знижений, часом грубий і фамільярний, спосіб комунікації. Іронічно-жартівливе забарвлення епістолярного тексту досягається за допомогою іменних та дієслівних одиниць зниженого стилістичного плану, а фамільярно-зневажлива і просторічно-лайлива лексика розкриває негативні риси в характері людей, які оточували автора листів, наприклад: «...Я схиляюсь до того, що це «таки да» – «радіопараша». ...Харчишки всі вже викакано. ...Обікрали урочки» [2, с. 396]; «Зазнав я спочатку безглузлого «ізолятору» з **урками**, потім «підконвойної», де й досі (6 місяців уже!) перебуваю» [2, с. 401]; «Я **приплетався** з 3-ї трудколонії...» [2, с. 400]; «Болюче мені це страшенно, але єсть тут у нас одна **сволочь**...» [2, с. 412].

Отже, всі плани тексту, в тому числі й експресивний, функційно визначаються комунікативною природою і прагматичним спрямуванням тексту. Досліджуючи сутність експресивності, необхідно враховувати фактори, які домінують у виборі мовних засобів. Такими факторами виступають структурні компоненти комунікативного завдання й особистості автора, а також механізми створення і сприйняття експресивного плану тексту, зокрема епістолярного.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Вишня О. Твори: у 4 т. Київ: Дніпро, 1989. Т. 4: Усмішки, фейлетони, гуморески, 1951– 1956; 3 неопублікованого: 1934–1943: Чиб'ю; Материалы к истории Ухтинской экспедиции, 1934-й год; 3 листування. «Думи мої, думи мої» (Щоденникові записи). 606 с.
3. Телия В. Н. Экспрессивность. *Русский язык: энциклопедия* / гл. ред. Ю. Н. Караулов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Большая рос. энцикл.; Дрофа, 1997. С. 637–638.
4. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / под ред. В. Н. Телии. Москва: Наука, 1991. 214 с.